

King's Research Portal

[Link to publication record in King's Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Van Steen, G. (2016). «Μητώα και ψέματα· “Βρέθηκαν” στη Θεσσαλονίκη, “χάθηκαν” στο Τέξας». *ArcheioTaxio*, 18, 192-200.

Citing this paper

Please note that where the full-text provided on King's Research Portal is the Author Accepted Manuscript or Post-Print version this may differ from the final Published version. If citing, it is advised that you check and use the publisher's definitive version for pagination, volume/issue, and date of publication details. And where the final published version is provided on the Research Portal, if citing you are again advised to check the publisher's website for any subsequent corrections.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the Research Portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognize and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the Research Portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the Research Portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact librarypure@kcl.ac.uk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ΑΡΧΕΙΟΤΑΞΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

18 – ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2016

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ-ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ:
ΑΡΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (ΑΣΚΙ)
Πλατεία Ελευθερίας 1 - 105 53 Αθήνα
τηλ.-fax: 210 32 23 062
e-mail: aski@otenet.gr

ISBN 978-960-310-386-8

*Κατερίνα Λαμπρινού
Άντα Διάλλα*

Μαρία Κόκκινου

Νίκος Φωκάς

*Αθηνά Συριάτου
Άγγελος Νταλαχάνης*

Γιάννης Παπαθεοδώρου

Τάσος Κωστόπουλος

Ριχάρδος Σ. Σωμερίτης

Ηλίας Νικολακόπουλος

*Άντα Κάπολα
Άγγελική Χριστοδούλου*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Από το *Αρχειοτάξιο* 3

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: 1956. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΟΛΟΣ ΕΓΙΝΕ ΑΝΩ ΚΑΤΩ

Οι τρεις ταφές του Ιωσήφ Βησσαριόνοβιτς 6
«Το λόγο έχει η συντρόφισσα Πανκράτοβα»: το 20ό
Συνέδριο του ΚΚΣΕ και η επιστήμη της ιστορίας στη
Σοβιετική Ένωση 12
Μετά την Τασκένδη: «Φιλοαλβανικοί, ζαχαριαδικοί,
και μαρκιακοί» αντιμέτωποι με τους «ορθόδοξους»
κομμουνιστές και το ΚΚΕ στη Βουλγαρία 24
Τι να κάνουμε σαν Έλληνες: οι έλληνες πολιτικοί
πρόσφυγες στη διάρκεια της ουγγρικής επανάστα-
σης του 1956 με βάση τις εκθέσεις της Κεντρικής
Επιτροπής του ΚΚΕ για την Κομματική Οργάνωση
Ουγγαρίας 38
Η Βρετανία και το 1956 51
1956, Σουέζ: αποαποικιοποίηση και Ψυχρός Πό-
λεμος 68
Η διάρρυγα και η νουβέλα: ξαναδιαβάζοντας τον *Νου-
ρεντίν Μπόμπα* του Στρατή Τσίρκα 80
Καινούρια κατάσταση, τα ίδια καθήκοντα: το βαθύ
κράτος του ελληνικού «πολεμικού αστισμού» απέ-
ναντι στην κομμουνιστική στρατηγική της «ειρηνι-
κής συνύπαρξης». 98

ΑΡΧΕΙΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

Στράτης Δ. Σωμερίτης: μια ζωή αφιερωμένη στον
δημοκρατικό σοσιαλισμό 119
«Δεν πρέπει να κάνεις καμία απανόρθωτη ενέρ-
γεια»: τρεις επιστολές του Στράτη Σωμερίτη στον
Ηλία Τσιριμώκο, Ιούλιος 1947 124
Το αρχείο του Στράτη Σωμερίτη στα ΑΣΚΙ 138

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Μάνος Αυγερίδης
 Βαγγέλης Καραμανωλάκης
 Κατερίνα Λαμπρινού
 Άννα Ματθαίου
 Πόπη Πολέμη
 Αγγελική Χριστοδούλου

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Άννα Μαλικιώση

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Ξαθήπιτη Μίχα Μπανιά

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

«Μητρόπολις Α.Ε.»
 Κωλέττη 40-42

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

Θ. Ηλιόπουλος - Π. Ροδόπουλος Ο.Ε.
 Ορφείας 200 (Πάρδος Αγάτης 5), Αιγάλεω

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 16 €

ΣΥΝΔΡΟΜΗ 2 ΤΕΥΧΩΝ

Εσωτερικού 30 €
 Ιδρύματα-Οργανισμοί 40 €
 Εξωτερικού 40 \$

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ

Σόλωνος 84 - 106 80 Αθήνα
 τηλ.: 21036 08180, 21036 02646
 fax: 21036 12092

e-mail: info@themelio-ekdoseis.gr
 http://www.themelio-ekdoseis.gr

Πολίνα Ιορδανίδου

Φίλιππος Ηλιού

Νίκη Παπαηλιάκη

Μιχάλης Λυμπεράτος

Άννα Φιλίνη

Gonda Van Steen

Βαγγέλης Καραμανωλάκης

Γιώργος Κουμαρίδης

Αίδα Παπαστεφανάκη

Κώστας Παλούκης

Νίκος Ποταμιάνος

Πόπη Πολέμη

Βλάσης Αγιτζίδης

Αιμιλία Σαλβάνου

Η Βιβλιοθήκη Στράτη Σωμερίτη..... 146

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Δεκαοχτώ χρόνια στο γκουλάγκ: Τα απομνημονεύματα του Κώστα Φυλακτόπουλου (επαναστατικό ψευδώνυμο «Δημήτρης Ψαράς») 148

Το ταξίδι του παρισινού διωγμού: η απέλαση της Μέλπως Αξιώτη από τη Γαλλία 159

Νεο-αποικιοκρατία και Δεκεμβριανά: πρακτικές επεμβάσεων και πρότυπα ιμπεριαλισμού στον μεταπολεμικό κόσμο. 171

Δύο εφηβικά κείμενα του Νίκου Πουλαντζά στη Φωνή του Πειραματικού Σχολείου. 187

Μητρώα και ψέματα: «βρέθηκαν» στη Θεσσαλονίκη, «χάθηκαν» στο Τέξας 192

ΜΝΗΜΕΣ

Νίκος Κέντρος: από την ΟΚΝΕ στα ΑΣΚΙ. 201

Δύο συνεντεύξεις του Νίκου Κέντρου στη Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν 202

ΔΙΑΣΤΑΥΡΩΣΕΙΣ

Το ελληνικό Δίκτυο για την Ιστορία της Εργασίας και του Εργατικού Κινήματος: ελληνικές και ευρωπαϊκές αλληλεπιδράσεις 218

ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ

Όταν τα παιδιά γίνονται πρόσφυγες 223

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Ιδεολογικές συγκρούσεις και μεθοδολογικά ζητήματα για τους πρόσφυγες του 1922 και την προσφυγική μεταπολιτευτική μνήμη 228

Μια απάντηση 231

ΧΡΟΝΙΚΟ

Το ημερολόγιο των ΑΣΚΙ. 233

Από το ΑΡΧΕΙΟΤΑΞΙΟ

1956. Έτος τομή για φθίνουσα αποικιοκρατία.

Σοβιετική Ένωση βρίσκει δομής εξουσίας, σε μια γ των παραδεδεγμένων. Η λειτουργήσει εμβληματικό στιγμή η Ουγγαρία και η σβήτησης και διεκδίκησης

60 χρόνια μετά και με την ευκαιρία σε μια συζή αναγκαστικά καταγράφον κτυλίσσεται με τη δική τη του 20ού συνεδρίου του στις τάξεις των διανοουμένων σώμα των ελλήνων πολιτ διαδικασία της αποαποικι

Η κατάθεση του Αρχι μπλούτισε τις συλλογές με αφιέρωμα αποτελεί μια εν

Από τις μόνιμες στήλες με εδώ τα κείμενα δυο δι και τη συνέντευξη του Νίκ

Φωτογραφία εξωφύλλου. Ο τίτλος του αφιερώματος του Μπ. Μπρεχτ Ο κύκλος με

Μητρώα και ψέματα

«ΒΡΕΘΗΚΑΝ» ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ,
«ΧΑΘΗΚΑΝ» ΣΤΟ ΤΕΞΑΣ

*Από πού κρατάει η σκούφια σου;...
(ελληνική παροιμία)*

Ο ρωμιός, ο κακός και ο άσχημος

Τον Δεκέμβριο του 1962, ένα σκάνδαλο ξέσπασε στη Θεσσαλονίκη: Ο διευθυντής του Δημοτικού Βρεφοκομείου «Άγιος Στυλιανός»¹ συνελήφθη και κατηγορήθηκε για πλαστογράφηση των μητρώων των βρεφών και παθητική δωροδοκία. Σύμφωνα με τα στοιχεία, ο Δημήτριος Παπαδόπουλος προωθούσε βρέφη σε ντόπια ζευγάρια, χωρίς τις νόμιμες διαδικασίες, επιτρέποντάς τους να τα παρουσιάζουν σαν δικά τους νεογέννητα (μια παράνομη πρακτική, που συνιστά υπόθαλψη «εικονικών γεννήσεων»).

Ο Παπαδόπουλος ήταν επικεφαλής του «Αγίου Στυλιανού» για περισσότερα από 15 χρόνια και σε αυτό το «εμπόριο βρεφών» είχε ευκατάστατους συνεργούς, ανάμεσα στους οποίους ήταν ένας γνωστός γυναικολόγος και μια μαία. Από τη στιγμή όμως που ο εισαγγελέας έθεσε σε κίνηση τον μηχανισμό της Δικαιοσύνης, μέσα από τις καταθέσεις πολλών υπαλλήλων του Βρεφοκομείου αποκαλύφθηκαν οι ύποπτες πρακτικές που ακολουθούνταν για χρόνια στο ίδρυμα, για τις οποίες, κατά καιρούς, οι υπάλληλοι είχαν διατυπώσει επιφυλάξεις, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Οι ανακρίσεις και η δίκη κράτησαν περισσότερο από δύο χρόνια. Στις 6 Φεβρουαρίου 1965, κατά την εκδίκαση της έφεσης επί της πρωτόδικης απόφασης της 17ης Ιουνίου 1964, οι τρεις βασικοί κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε σχετικά μικρές ποινές για τα αδικήματα και τις «παρατυπίες» που είχαν παραδεχθεί. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι περισσότερες από τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν και για τις οποίες καταδικάστηκαν αφορούσαν υιοθεσίες στη Θεσσαλονίκη και τη γύρω περιοχή, ενώ, για δικονομικούς λόγους, ελήφθησαν υπ' όψιν μόνο περιστατικά που συνέβησαν μετά την 1η Ιανουαρίου 1960.

Το δικαστήριο έκρινε ότι οι υποθέσεις προ της 1ης Ιανουαρίου 1960 είχαν παραγραφεί, ανεξαρτήτως των επιπτώσεων που μπορεί να είχαν προκαλέσει στη ζωή των εμπλεκομένων. Καθώς όμως η απόφαση αυτή δεν βασιζόταν

1. Εν συντομία «Άγιος Στυλιανός». Επίσης, χρησιμοποιώ χάριν συντομίας τους όρους «Αμερική» και «Αμερικανός» αναφερόμενη στις ΗΠΑ και τους κατοίκους τους.

σε καμιά νομολογία περί παραγραφής, στην πραγματικότητα το δικαστήριο «αμνήστευσε» τα αδικήματα. Τότε, όπως και σήμερα, υπήρχαν βάσιμοι λόγοι να πιστέψει κανείς ότι η επιλογή αυτής της ημερομηνίας ήταν αυθαίρετη, με στόχο να περιορίσει τόσο τη δημόσια κατακραυγή όσο και την περαιτέρω έρευνα σε βάθος: οι παράνομες πρακτικές στο Βρεφοκομείο είχαν μακρά ιστορία, που εκτεινόταν πολύ πέραν των ορίων της πόλης, αγνοήθηκαν όμως και αποθήθηκαν στη λήθη, τόσο που ίσως είναι πλέον αδύνατον σήμερα να ανασυσταθούν. Υπήρχαν άραγε και άλλα στοιχεία που έπρεπε να συγκαλυφθούν; Ποιο ήταν το όφελος από την εμμονή των δικαστών να εξετάσουν μονάχα τις τοπικές περιπτώσεις; Μήπως οι υιοθεσίες του Βρεφοκομείου ξεπερνούσαν ακόμα και τα εθνικά σύνορα και, με τον τρόπο αυτό, τα όρια των νόμων και ηθικών πρακτικών υιοθεσίας; Αυτό ακριβώς συνέβη, σύμφωνα με τα πρώτα συμπεράσματα που προκύπτουν από την αρχαιακή μου έρευνα. Θα πρέπει να πω, όμως, πως δεν περίμενα να ανακαλύψω τα ίχνη ενός κυκλώματος υιοθεσιών που συνέδεε απευθείας τη Θεσσαλονίκη με το Τέξας.

Μέσα σε τρεις μονάχα ημέρες, την άνοιξη του 1959, ο δικηγόρος Δημήτριος Καζάκης εξασφάλισε την έγκριση του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης για οκτώ υποθέσεις υιοθεσίας στο εξωτερικό, που αφορούσαν παιδιά από τον «Άγιο Στυλιανό», τα οποία υιοθετήθηκαν από αμερικανούς γονείς, με μια νομική πρακτική που είναι γνωστή ως «υιοθεσία δι' αντιπροσώπου». Ο αριθμός ρεκόρ των οκτώ υιοθεσιών του Καζάκη αποτελεί μέρος μόνο από τις 59

2. Οφείλω τα αριθμητικά αυτά στοιχεία στην Αίγλη Μπρούσκου (ηλεκτρονική επικοινωνία 19 και 21 Δεκεμβρίου 2015 και 31 Ιουλίου 2016). Πολλοί φάκελοι ανάλογων περιπτώσεων φυλάσσονται στο Ιστο-

σε καμιά νομολογία περί παραγραφής, στην πραγματικότητα το δικαστήριο «αμνήστευσε» τα αδικήματα. Τότε, όμως και σήμερα, υπήρχαν βάσιμοι λόγοι να πιστέψει κανείς ότι η επιλογή αυτής της ημερομηνίας ήταν αυθαίρετη, με στόχο να περιορίσει τόσο τη δημόσια κατακραυγή όσο και την περαιτέρω έρευνα σε βάθος: οι παράνομες πρακτικές στο Βρεφοκομείο είχαν μακρά ιστορία, που εκτεινόταν πολύ πέραν των ορίων της πόλης, αγνοήθηκαν όμως και απωθήθηκαν στη λήθη, τόσο που ίσως είναι πλέον αδύνατον σήμερα να ανασυσταθούν. Υπήρχαν άλλα στοιχεία που έπρεπε να συγκαλυφθούν; Ποιο ήταν το όφελος από την εμμονή των δικαστών να εξετάσουν μονάχα τις τοπικές περιπτώσεις; Μήπως οι υιοθεσίες του Βρεφοκομείου ξεπερνούσαν ακόμα και τα εθνικά σύνορα και, με τον τρόπο αυτό, τα όρια των νόμιμων και ηθικών πρακτικών υιοθεσίας; Αυτό ακριβώς συνέβη, σύμφωνα με τα πρώτα συμπεράσματα που προκύπτουν από την αρχαιακή μου έρευνα. Θα πρέπει να πω, όμως, πως δεν περίμενα να ανακαλύψω τα ίχνη ενός κυκλώματος υιοθεσιών που συνέδεε απευθείας τη Θεσσαλονίκη με το Τέξας.

Μέσα σε τρεις μονάχα ημέρες, την άνοιξη του 1959, ο δικηγόρος Δημήτριος Καζάκης εξασφάλισε την έγκριση του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης για οκτώ υποθέσεις υιοθεσίας στο εξωτερικό, που αφορούσαν παιδιά από τον «Άγιο Στυλιανό», τα οποία υιοθετήθηκαν από αμερικανούς γονείς, με μια νομική πρακτική που είναι γνωστή ως «υιοθεσία δι' αντιπροσώπου». Ο αριθμός ρεκόρ των οκτώ υιοθεσιών του Καζάκη αποτελεί μέρος μόνο από τις 59

2. Οφείλω τα αριθμητικά αυτά στοιχεία στην Αίγλη Μαρουσίου (ηλεκτρονική επικοινωνία 19 και 21 Δεκεμβρίου 2015 και 31 Ιουλίου 2016). Πολλοί φάκελοι ανάλογων περιπτώσεων φυλάσσονται στο Ιστο-

συνολικά υιοθεσίες στην Αμερική, για τις οποίες συναίνεσε το Βρεφοκομείο κατά το χρονικό διάστημα από το 1959 έως το 1963². Μόνο στις 25 Απριλίου 1959, ο Καζάκης πήρε την έγκριση του δικαστηρίου για έξι υποθέσεις υιοθεσίας στις ΗΠΑ, στις οποίες πρέπει να προστεθούν μία εβδομήντα στις 20 Μαΐου και μία όγδοη στις 5 Ιουνίου. Επιπλέον, και οι οκτώ διεθνείς υιοθεσίες της άνοιξης του 1959 είχαν προορισμό το Τέξας, με μεσολαβητή έναν έλληνα ιερέα που δραστηριοποιούνταν εκεί. Όμως, όταν ξέσπασε το σκάνδαλο στα τέλη του 1962, οι ανακριτές της Θεσσαλονίκης δεν ερεύνησαν τις υιοθεσίες της άνοιξης του 1959, οι οποίες σχετίζονταν με το Τέξας. Γιατί; Τι δεν λειτούργησε σωστά; Ας προσπαθήσουμε να δώσουμε μια απάντηση τοποθετώντας τα πράγματα στο ιστορικό τους πλαίσιο και ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά. Ας ξεκινήσουμε από εκεί όπου γεννήθηκε η ζήτηση για διακρατικές υιοθεσίες ελληνοπαίδων, τις ΗΠΑ³. Οι απαντήσεις θα δείξουν πώς αρχαιακές έρευνες που διεξάγονται σε διαφορετικές χώρες και ηπείρους μπορεί να αλληλοσυμπληρώνονται, να αναδεικνύουν αμφισημίες και υποκείμενα συμφέροντα, καθώς και την αιτιότητα για λογοδοσία, τότε όπως και τώρα. Επίσης, η αντιπαραβολή τεκμηρίων από τα ελληνικά αρχεία και προσωπικών μαρτυριών στην Αμερική διαμόρφωσαν μια μεθοδολογία και μια προσέγγιση που οδήγησε σε νέα ιστορικά ερωτήματα.

Οι απαντήσεις αυτές, καθώς και τα πολύ περισσότερα ερωτήματα που συνεχίζουν να εγείρονται, αποτελούν μέρος της ευρύτερης έρευνάς μου για τις υιοθεσίες ελληνοπαίδων στις ΗΠΑ κατά τη δεκαετία του 1950 έως και τις αρ-

ρικό Αρχείο Μακεδονίας, καλύπτοντας μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

3. «Διακρατικές υιοθεσίες» ήταν ο όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά, κατά τη δεκαετία του 1950, για τις διεθνείς ή δι-εθνικές υιοθεσίες.

χές της δεκαετίας του 1960, δηλαδή για τις ελληνο-αμερικανικές υιοθεσίες της εποχής του Ψυχρού Πολέμου. Θα μπορούσε να το αποκαλέσει κανείς «εθνογραφία των ελληνο-αμερικανικών υιοθεσιών», όπου αναλύεται η βιοπολιτική των υιοθεσιών από την Ελλάδα στις ΗΠΑ, με μια συγκριτική αναφορά στην Ολλανδία. Αυτή η εν εξελίξει έρευνα επιδιώκει να φωτίσει το πολιτικό νόημα του χωρισμού των οικογενειών, που επαναλήφθηκε πολλές φορές στις εσπευσμένες, αμφισβητήσιμες ή και εξαναγκαστικές υιοθεσίες γεννημένων στην Ελλάδα παιδιών από ευκατάστατους γονείς στο εξωτερικό: η συχνή διάλυση του δεσμού μητέρας-παιδιού ή και ολόκληρων βιολογικών οικογενειών θέτει υπό αμφισβήτηση το ίδιο το νόημα της ανοικοδόμησης και του εκδημοκρατισμού της μεταπολεμικής Ελλάδας υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Πολιτειών.

Όχημα για τις μαζικές διεθνείς υιοθεσίες παιδιών γεννημένων στην Ελλάδα, συμβολικά αλλά και υλικά, υπήρξε η μετάβαση προς ένα νέο πολιτικό και ιδεολογικό καθεστώς, που προσπαθούσε να προβάλει τη δημοκρατική Δύση ως αντίρροπη δύναμη απέναντι στην κομμουνιστική Ανατολή – αλλά με ποιο κόστος; Οι διατλαντικές υιοθεσίες αποτελούν το κατάλληλο πρίσμα προκειμένου να δούμε και να κατανοήσουμε την αμερικανική, αλλά και την ελληνική εξωτερική πολιτική, ζητήματα ασφαλείας, πολιτικές για τους πρόσφυγες και άλλα «εξωτερικά ζητήματα», τον τρόπο με τον οποίο το ρεύμα αυτών των υιοθεσιών εντάσσεται, ως αναπόσπαστο τμήμα, στο ευρύτερο ψυχροπολεμικό πλαίσιο. Η τραυματική ταυτότητα των υιοθετημένων ελληνοπαίδων μπόλιασε τη βιωμένη εμπειρία των απογόνων τους και συνυπάρχει, με πολλούς τρόπους, με τις αμερικανικές και ευρωπαϊκές διεθνικές τους ταυτότητες. Ταυτότητες που αποδεικνύουν εύγλωττα, αλλά με πολύ πόνο, πώς οι πολιτικές και προσωπικές ιστορίες της

ΚΑΝΕΝΑ ΒΡΕΦΟΣ ΑΠΟ ΤΟ ΒΡΕΦΟΚΟΜΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΔΕΝ ΥΙΟΘΕΤΗΘΗ ΚΑΤΑ ΥΠΟΠΤΟ ΤΡΟΠΟ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 19. (Τοῦ ἀναποκριτοῦ μας). — Ἐν σχέσει μὲ τὸ ἐμπόριο βρεφῶν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἀμερική ἐγίνε γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ Βρεφοκομεῖο Θεσσαλονίκης κανένα βρέφος δὲν υιοθετήθη κατὰ τρόπο ὑπόπτο, οὔτε διετίας ἀφίγη ἐξω-ρική. Ὅταν πρὸς διετίας ἀφίγη ἐξω-ρική ὑπηρεσία καὶ ἐζήτησε 15 βρέφη γιὰ υιοθεσία στὴν Ἀμερική, ἡ διε-εύθυνσις τοῦ ἰδρύματος ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν καὶ παρέπεμψε τὸν ἀντιπρόσω-πο στὸν δῆμο. Ὁ δήμαρχος καὶ τὸ δη-

μοτικό συμβούλιο ἤρνηθησαν νὰ ἐπι-τρέψουν τὴν ὁμαδικὴν παραχώρησιν τῶν βρεφῶν καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς «διε-θνικῆς ὑπηρεσίας ἀνεχώρησε ἀπρακ-τικός ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴ». Ἀπὸ τὸ Βρεφοκομεῖο ἐβδόμησαν κατὰ καιρὸς πρὸς υιοθεσίαν ἄνω ἀφίγη πρὸς Μακεδόνια τῆς Ἀμερικής, οἱ ὁποιοὶ ὅμως ἤλθαν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ υιοθέτησαν καὶ ἤδη στέλλουν φω-τογραφίας τῶν ἀναπτυσσομένων ἤδη βρεφῶν καὶ μικροδωρεὶς πρὸς τὸ ἴ-δρυμα.

Με την ευκαιρία κάποιων πρώιμων καταγγελιών για διεθνείς υιοθεσίες ελληνοπαίδων, το Δημοτικό Βρεφοκομείο «Άγιος Στυλιανός» αρνήθηκε κατηγορηματικά κάθε ανάμειξη ή παρατυπία. Από την εφ. *Η Αυγή*, 20 Μαΐου 1959, σ. 5. Η ειρωνεία είναι ότι η διοίκηση του ιδρύματος συναίνεσε σε έξι υιοθεσίες δι' αντιπροσώπου μόλις ένα μήνα πριν τη δημοσίευση του άρθρου αυτού. Όλα τα παιδιά πήγαν σε μη ελληνικής καταγωγής ανάδοχες οικογένειες στο Τέξας

μεταπολεμικής παγκόσμιας ιστορίας διασταυρώνονται.

Εστιάζοντας σε αυτά τα νεαρά και ευάλωτα άτομα, οι προσωπικές πολιτικές των μέσων του 20ού αιώνα θέτουν σε αμφισβήτηση, όχι μονάχα το ελληνικό μεγάλο αφήγημα, αλλά και την πιο λεπτοκαμωμένη κοινωνική ιστορία της Ελλάδας. Σε αυτό το φόντο, η «κρίση ταυτότητας», που αποτελεί έναν τυπικό κίνδυνο στον οποίο μπορεί να βρεθούν εκτεθειμένα τα υιοθετημένα παιδιά και οι χωρισμένες οικογένειες, δεν ήταν άσχετη με την κρίση ταυτότητας της ίδιας της χώρας. Οι ιστορίες των Ελλήνων υιοθετημένων εγγράφουν το προσωπικό στο εθνικό και το εθνικό στο παγκόσμιο, όπως επίσης εγγράφουν το ιδιωτικό και το οικείο στο δημόσιο και το θεσμικό.

Σε αυτό το πρώιμο στάδιο της έρευνας, όμως, το παρόν άρθρο, καθώς και τα προκαταρκτικά μου συμπεράσμα-τα, δεν είναι αντιπροσωπευτικά του συνόλου των πολυά-

ριθμων εγχώριων υιοθεσιών που έλαβαν χώρα στη Θεσσαλονίκη και τις γύρω περιοχές κατά τη δεκαετία του 1950 και μετά. Εστιάζω περισσότερο στο πώς τοπικά περιστατικά απέκτησαν παγκόσμια διάσταση, η οποία μπορεί να ανιχνευθεί στην πραγματική ζωή των ανθρώπων, όπως και μέσα από τη μελέτη αρχειακών πηγών, διάσταση η οποία, ως μη όφειλε ίσως, υποβαθμίζει τις βαρύτατες συνέπειες σε εθνικό επίπεδο. Οι τοπικές παρατυπίες κυριάρχησαν, ομολογουμένως, στις δικαστικές διαμάχες του 1964-1965 (περιλαμβάνοντας την ύποπτη εμπλοκή μαιευτηρίων της πόλης, καθώς και γνωστών ιατρών και μαιών). Ο πραγματικός κίνδυνος αυτών των παρατυπιών ήταν ότι ξετύλιγε το κουβάρι της αστικής ζωής μέσα και γύρω από τη Θεσσαλονίκη, κάτι που απηχούνταν και στα καθημερινά ρεπορτάζ των εφημερίδων. Ο διευθυντής Δ. Παπαδόπουλος συχνά αναφερόταν στα «οικογενειακά δράματα» που βοήθησε να αποφευχθούν, αποδεχόμενος εξώγαμια παιδιά στο ίδρυμα ως έκθετα χωρίς κανένα συγγενικό δεσμό ή αποφεύγοντας να τα δηλώσει στο ληξιαρχείο. Δήλωσε επιδεικνύοντας ότι αισθανόταν ο αποδιοπομπαίος τράγος για πολλές από τις καλές οικογένειες της Θεσσαλονίκης που στο παρελθόν τον εκλιπαρούσαν ή και τον υποχρέωναν να δεχτεί παιδιά αλλά, τη στιγμή της δίκης, αποδείχτηκαν πολύ δειλοί για να καταθέσουν υπέρ του⁴. Όπως και η Αίγλη Μπρούσκου, ειδήμονας στο θέμα του «Άγιου Στυλιανού» και του ελληνικού κυκλώματος υιοθεσιών, θα τόλμούσα να πω ότι οι υπερατλαντικές υιοθεσίες από τη Θεσσαλονίκη ήταν μονάχα η κορυφή ενός πολύ βρόμι-

4. Βλ., για παράδειγμα, τα πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ της εφημερίδας *Μακεδονία* της 14ης και 16ης Ιουνίου 1964, καθώς και της 6ης Φεβρουαρίου 1965.

5. Ηλεκτρονική επικοινωνία με την Αίγλη Μπρούσκου, 31 Ιουλίου 2016.

ρhythμων εγχώριων υιοθεσιών που έλαβαν χώρα στη Θεσσαλονίκη και τις γύρω περιοχές κατά τη δεκαετία του 1950 και μετά. Εστιάζω περισσότερο στο πώς τοπικά περιστατικά απέκτησαν παγκόσμια διάσταση, η οποία μπορεί να ανιχνευθεί στην πραγματική ζωή των ανθρώπων, όπως και μέσα από τη μελέτη αρχειακών πηγών, διάσταση η οποία, ως μη όφειλε ίσως, υποβαθμίζει τις βαρύτατες συνέπειες σε εθνικό επίπεδο. Οι τοπικές παρατυπίες κυριάρχησαν, ομολογουμένως, στις δικαστικές διαμάχες του 1964-1965 (περιλαμβάνοντας την ύποπτη εμπλοκή μαιευτηρίων της πόλης, καθώς και γνωστών ιατρών και μαιών). Ο πραγματικός κίνδυνος αυτών των παρατυπιών ήταν ότι ξετύλιγε το κουβάρι της αστικής ζωής μέσα και γύρω από τη Θεσσαλονίκη, κάτι που απηχούνταν και στα καθημερινά ρεπορτάζ των εφημερίδων. Ο διευθυντής Δ. Παπαδόπουλος συχνά αναφερόταν στα «οικογενειακά δράματα» που βοήθησε να αποφευχθούν, αποδεχόμενος εξώγαμα παιδιά στο ίδρυμα ως έκθετα χωρίς κανένα συγγενικό δεσμό ή αποφεύγοντας να τα δηλώσει στο ληξιαρχείο. Δήλωσε επανειλημμένως ότι αισθανόταν ο αποδιοπομπαίος τράγος για πολλές από τις καλές οικογένειες της Θεσσαλονίκης, που στο παρελθόν τον εκλιπαρούσαν ή και τον υποχρέωναν να δεχτεί παιδιά αλλά, τη στιγμή της δίκης, αποδείχτηκαν πολύ δειλοί για να καταθέσουν υπέρ του⁴. Όπως και η Αίγλη Μπρούσκου, ειδήμονας στο θέμα του «Άγιου Στυλιανού» και του ελληνικού κυκλώματος υιοθεσιών, θα τολμούσα να πω ότι οι υπερατλαντικές υιοθεσίες από τη Θεσσαλονίκη ήταν μονάχα η κορυφή ενός πολύ βρώμι-

4. Βλ., για παράδειγμα, τα πρωτοσέλιδα ρεπορτάζ της εφημερίδας *Μακεδονία* της 14ης και 16ης Ιουνίου 1964, καθώς και της 6ης Φεβρουαρίου 1965.

5. Ηλεκτρονική επικοινωνία με την Αίγλη Μπρούσκου, 31 Ιουλίου 2016.

κου παγόβουνου, το ύψος του οποίου δεν μπορούμε πλέον να αντιληφθούμε⁵. Η Θεσσαλονίκη ήταν ακόμα συγκλονισμένη από τις επιπτώσεις της πιο διάσημης πολιτικής δολοφονίας της ιστορίας της, αυτής του βουλευτή της Αριστεράς και αγωνιστή της ειρήνης Γρηγόρη Λαμπράκη. Η επίσημη συγκάλυψη, που έφτανε μέχρι τα ανώτατα κλιμάκια, πολλαπλασίαζε το σοκ που είχε προκαλέσει η ωμή δολοφονία. Η πόλη, ασφαλώς, δεν ήταν προετοιμασμένη για ένα ακόμη δημόσιο σκάνδαλο, που θα προκαλούνταν από τις πολλές ύποπτες υιοθεσίες παιδιών, αν η κατάχρηση εξουσίας τεκμηριωνόταν και εκτιμούνταν στις πραγματικές της διαστάσεις.

Κάποτε στο Τέξας...

Ο πατήρ Σπυρίδων Διαβάτης ήταν ένας από τους ανεξάρτητους πρωταγωνιστές στην υπόθεση των υιοθεσιών ελληνοπαίδων στις ΗΠΑ, από τα μέσα έως και το τέλος της δεκαετίας του 1950, ανταποκρινόμενος σε αμερικανικά αιτήματα αλλά και στο πρόβλημα υπερπληθυσμού των ελληνικών ορφανοτροφείων. Ο Διαβάτης υπηρετούσε ως εφημέριος του ενοριακού ελληνορθόδοξου ναού της Αγίας Σοφίας στο Σαν Αντόνιο του Τέξας. Η μεσολάβησή του για υιοθεσίες ελληνοπαίδων κάλυπτε τις περιοχές του Σαν Αντόνιο, του Ωστιν και του Χιούστον⁶. Αφότου ο Διαβάτης παρέλαβε κάποια πρώτα παιδιά από το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών, το Διοικητικό Συμβούλιο του ορφανοτροφείου αυτού πάγωσε όλες τις διεθνείς υιοθε-

6. Αυτές οι τρεις μεγαλουπόλεις σχηματίζουν ένα μεγάλο τρίγωνο στο χάρτη του Νότιου Τέξας. Το Ωστιν είναι η πρωτεύουσα της πολιτείας, αν και το Χιούστον είναι το κύριο λιμάνι και ο μεγαλύτερος αεροπορικός κόμβος στο Τέξας.

σίες για ένα διάστημα έξι μηνών, αρχής γενομένης από τον Δεκέμβριο του 1957 (εκτός των περιπτώσεων που κάποιο συγκεκριμένο παιδί είχε ήδη επιλεγεί)⁷. Έπειτα από ένα επτάμηνο, το Διοικητικό Συμβούλιο επανήλθε στο αμφιλεγόμενο ζήτημα των υιοθεσιών που είχαν ανασταλεί και αποφάσισε να επιτρέψει τις διεθνείς υιοθεσίες από οικογένειες ελληνικής καταγωγής⁸.

Καθώς η «γραμμή ανεφοδιασμού» από το Δημοτικό Βρεφοκομείο της Αθήνας στένευε όλο και περισσότερο, ο Διαβάτης άρχισε να προμηθεύεται τα περισσότερα από τα παιδιά προς υιοθεσία από τον «Άγιο Στυλιανό». Βρήκε έναν πρόθυμο συνεργάτη στο πρόσωπο του δικηγόρου Καζάκη, ο οποίος συμπλήρωσε επτά αιτήσεις υιοθεσίας από τον «Άγιο Στυλιανό» μόνο τον Φεβρουάριο του 1959, που αφορούσαν εύπορους γονείς που ζούσαν στο Τέξας. Σύμφωνα με τον Harry Diavatis, «ο πατέρας μου, απ' όσο ξέρω, ποτέ δεν αρνήθηκε να βοηθήσει κάποιο ζευγάρι, ούτε και επωφελήθηκε οικονομικά από αυτό»⁹. Οι ανάδοχες οικογένειες από το Τέξας, που υποδέχτηκαν τα παιδιά τους μεταξύ τέλους 1956 και 1962, ίδρυσαν έναν σύλλογο με το όνομα Parents of Greek Orphans (POGO)¹⁰. Σε μια έκθεση της 27ης Ιουλίου 1960, που συνέθεσε ο Valdemar Gonzales, κοινωνικός λειτουργός για παιδιά της

7. Πρακτικά Δ.Σ., όπως παρατίθενται στο: Μαίρη Θεοδοροπούλου, *Μαρία 43668*, Αθήνα 2006, σ. 78-79.

8. στο *ίδιο*, σ. 79-80.

9. Harry Diavatis, «Monday Update», Weekly online newsletter of the Vallejo High School in Vallejo, Καλιφόρνια, 30 Ιαν. 2012, σ. 2-3, διαθέσιμο στο <http://vhs62.com/vhs/newsletter/2012/120130.pdf> (τελευταία πρόσβαση 12/7/2016)· προφορική μαρτυρία του ίδιου, της 16ης Ιαν. 2016.

10. Πβ. Μ. Θεοδοροπούλου, *Μαρία*, ό.π., σ. 81.

11. Valdemar Gonzales, «A Report on The Association of Parents

International Social Service, συμπληρώνει σημαντικές λεπτομέρειες στη μαρτυρία του γιου του Διαβάτη: ο έλληνας δικηγόρος λάμβανε 425 δολάρια για κάθε υιοθεσία, ενώ η POGO δεν διέθετε «προνοιακή κοινωνική αντίληψη ούτε τις ανάλογες τεχνικές» προκειμένου να διασφαλίσει τη βέλτιστη ανάδοχη οικογένεια για κάθε παιδί¹¹. Σύμφωνα με την ίδια έκθεση, οι «καλοί χριστιανοί» της POGO απαιτούσαν κάθε υποψήφιο προς υιοθεσία παιδί να εξετάζεται από τέσσερις έλληνες γιατρούς και έναν αμερικανό, ενώ «δεν έπρεπε να έχει νέγρικο αίμα»¹².

Κατά τη δεκαετία του 1950, ελληνόπουλα αγνώστου πατρός ή γονέων ήταν πολύ εύκολο να υιοθετηθούν: χωρίς προηγούμενη ιστορία, κατέληγαν υπό την πλήρη κηδεμονία των συμβουλίων και των διευθυντών των ελληνικών ορφανοτροφείων ή ανάλογων ιδρυμάτων. Τα έκθετα ήταν εξ ορισμού παιδιά χωρίς ιστορία¹³. Τα έκθετα βρέφη, ιδιαίτερα, προσφέρονταν για υιοθεσία που ήταν αδύνατον να ανακληθεί. Αυτή η «εγγύηση» της οριστικότητας, της αποκλειστικής νέας συγγένειας, ήταν ένα βολικό αποτέλεσμα που οι περισσότεροι εύποροι γονείς ήλπιζαν να εξασφαλίσουν μέσω μιας διασυννοριακής υιοθεσίας. Έτσι, στις 25 Απριλίου 1959, ο Καζάκης εξασφάλισε από το δικαστήριο της Θεσσαλονίκης την έγκριση της υιοθε-

of Greek Orphans», 27 Ιουλίου 1960, δακτυλόγραφο 6 σελίδων, Archives of the International Social Service, American Branch Papers, box 10, folder 18: «Independent Adoption Schemes: Diavitis [sic], Reverend Spyros 1960», Social Welfare History Archives, University of Minnesota, σ. 6.

12. στο *ίδιο*, σ. 2.

13. Αίγλη Μπρούσκου, «*Λόγω της κρίσεως σας χαρίζω το παιδί μου*». Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα. Το παράδειγμα του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός», Θεσσαλονίκη 2015, σ. 65, 109, 280.

σίας έξι τουλάχιστον νεαρών έκθετων από τον «Άγιο Στυλιανό», οι γονείς των οποίων φέρονταν ως άγνωστοι.

Θεσσαλονίκη μου...

Οι παρατυπίες που σημειώνονταν στο Δημοτικό Βρεφοκομείο «Άγιος Στυλιανός» υπήρξαν θέμα συζήτησης και επικρίσεων από το προσωπικό για πολύ καιρό. Όταν γίνονταν δεκτά βρέφη τα οποία ο διευθυντής Δ. Παπαδόπουλος δεν κατέγραφε αμέσως στα βιβλία του ιδρύματος (κάτι που συνιστούσε μια πρώτη παρατυπία), οι υπάλληλοι υποπτεύονταν ότι, κατά τη διάρκεια της νύχτας, τα μωρά αυτά θα εξαφανίζονταν, όπως είχε γίνει πολλές φορές στο παρελθόν: η διαβόητη «μαμή με τη ροζ κουβέρτα» θα ερχόταν να τα πάρει, αφήνοντας πίσω της, αυτή ή κάποιος άλλος για λογαριασμό της, πάντα με την ίδια ροζ κουβέρτα, ένα φάκελο γεμάτο λεφτά για τον Παπαδόπουλο¹⁴.

Τον Δεκέμβριο του 1961, ένα ζεύγος Ελλήνων διαμαρτυρήθηκε για την κακή κατάσταση της υγείας του βρέφους που πρόσφατα είχαν υιοθετήσει από τον «Άγιο

14. Η μέθοδος αυτή, καθώς και οι υποψίες του προσωπικού, περιγράφονται με λεπτομέρειες στο «Πόρισμα ενόρκου διοικητικής ανακρίσεως». Το έγγραφο αυτό, με ημερομηνία 9 Ιανουαρίου 1963, που φέρει την υπογραφή της Καίτης Δαραβίγκα, βρίσκεται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, Αρχείο της δικαστικής υπόθεσης του Δημοτικού Βρεφοκομείου «Άγιος Στυλιανός» (GRGSA-IAM JUS 008.02). Η Δαραβίγκα ήταν μέλος του συμβουλίου του Βρεφοκομείου και είχε αναλάβει να συγκεντρώσει τις ένορκες καταθέσεις των γυναικών υπαλλήλων του ιδρύματος. Τα εννέα μέλη του προσωπικού που ανακρίθηκαν ανέφεραν συνολικά πάνω από 25 περιπτώσεις βρεφών που τους ζητήθηκε να παραδώσουν στη «μαμή με τη ροζ κουβέρτα» ή τα οποία είχαν απομακρυνθεί από το ίδρυμα χωρίς τις νόμιμες διαδικασίες. Εάν τα βρέφη είχαν ήδη καταγραφεί και είχαν πάρει αριθμό μητρώου, ο

International Social Service, συμπληρώνει σημαντικές λεπτομέρειες στη μαρτυρία του γιου του Διαβάτη: ο έλληνας δικηγόρος λάμβανε 425 δολάρια για κάθε υιοθεσία, ενώ η POGO δεν διέθετε «προνοιακή κοινωνική αντίληψη ούτε τις ανάλογες τεχνικές» προκειμένου να διασφαλίσει τη βέλτιστη ανάδοχη οικογένεια για κάθε παιδί¹¹. Σύμφωνα με την ίδια έκθεση, οι «καλοί χριστιανοί» της POGO απαιτούσαν κάθε υποψήφιο προς υιοθεσία παιδί να εξετάζεται από τέσσερις έλληνες γιατρούς και έναν αμερικανό, ενώ «δεν έπρεπε να έχει νέγρικο αίμα»¹².

Κατά τη δεκαετία του 1950, ελληνόπουλα αγνώστου πατρός ή γονέων ήταν πολύ εύκολο να υιοθετηθούν: χωρίς προηγούμενη ιστορία, κατέληγαν υπό την πλήρη κηδεμονία των συμβουλίων και των διευθυντών των ελληνικών ορφανοτροφείων ή ανάλογων ιδρυμάτων. Τα έκθετα ήταν εξ ορισμού παιδιά χωρίς ιστορία¹³. Τα έκθετα βρέφη, ιδιαίτερα, προσφέρονταν για υιοθεσία που ήταν αδύνατον να ανακληθεί. Αυτή η «εγγύηση» της οριστικότητας, της αποκλειστικής νέας συγγένειας, ήταν ένα βολικό αποτέλεσμα που οι περισσότεροι εύποροι γονείς ήλπιζαν να εξασφαλίσουν μέσω μιας διασυνοριακής υιοθεσίας. Έτσι, στις 25 Απριλίου 1959, ο Καζάκης εξασφάλισε από το δικαστήριο της Θεσσαλονίκης την έγκριση της υιοθε-

of Greek Orphans», 27 Ιουλίου 1960, δακτυλόγραφο 6 σελίδων, Archives of the International Social Service, American Branch Papers, box 10, folder 18: «Independent Adoption Schemes: Diavitis [sic], Reverend Spyros 1960», Social Welfare History Archives, University of Minnesota, σ. 6.

12. στο ίδιο, σ. 2.

13. Αίγλη Μπρούσκου, «Λόγοι της κρίσεως σας χαρίζω το παιδί μου». Η διακίνηση των παιδιών στην ελληνική κοινωνία του 20ού αιώνα. Το παράδειγμα του Δημοτικού Βρεφοκομείου Θεσσαλονίκης «Άγιος Στυλιανός», Θεσσαλονίκη 2015, σ. 65, 109, 280.

σίας έξι τουλάχιστον νεαρών έκθετων από τον «Άγιο Στυλιανό», οι γονείς των οποίων φέρονταν ως άγνωστοι.

Θεσσαλονίκη μου...

Οι παρατυπίες που σημειώνονταν στο Δημοτικό Βρεφοκομείο «Άγιος Στυλιανός» υπήρξαν θέμα συζήτησης και επικρίσεων από το προσωπικό για πολύ καιρό. Όταν γίνονταν δεκτά βρέφη τα οποία ο διευθυντής Δ. Παπαδόπουλος δεν κατέγραφε αμέσως στα βιβλία του ιδρύματος (κάτι που συνιστούσε μια πρώτη παρατυπία), οι υπάλληλοι υποπτεύονταν ότι, κατά τη διάρκεια της νύχτας, τα μωρά αυτά θα εξαφανίζονταν, όπως είχε γίνει πολλές φορές στο παρελθόν: η διαβόητη «μαμή με τη ροζ κουβέρτα» θα ερχόταν να τα πάρει, αφήνοντας πίσω της, αυτή ή κάποιος άλλος για λογαριασμό της, πάντα με την ίδια ροζ κουβέρτα, ένα φάκελο γεμάτο λεφτά για τον Παπαδόπουλο¹⁴.

Τον Δεκέμβριο του 1961, ένα ζεύγος Ελλήνων διαμαρτυρήθηκε για την κακή κατάσταση της υγείας του βρέφους που πρόσφατα είχαν υιοθετήσει από τον «Άγιο

14. Η μέθοδος αυτή, καθώς και οι υποψίες του προσωπικού, περιγράφονται με λεπτομέρειες στο «Πόρισμα ενόρκου διοικητικής ανακρίσεως». Το έγγραφο αυτό, με ημερομηνία 9 Ιανουαρίου 1963, που φέρει την υπογραφή της Καίτης Δαραβίγκα, βρίσκεται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας, Αρχείο της δικαστικής υπόθεσης του Δημοτικού Βρεφοκομείου «Άγιος Στυλιανός» (GRGSA-IAM JUS 008.02). Η Δαραβίγκα ήταν μέλος του συμβουλίου του Βρεφοκομείου και είχε αναλάβει να συγκεντρώσει τις ένορκες καταθέσεις των γυναικών υπαλλήλων του ιδρύματος. Τα εννέα μέλη του προσωπικού που ανακρίθηκαν ανέφεραν συνολικά πάνω από 25 περιπτώσεις βρεφών που τους ζητήθηκε να παραδώσουν στη «μαμή με τη ροζ κουβέρτα» ή τα οποία είχαν απομακρυνθεί από το ίδρυμα χωρίς τις νόμιμες διαδικασίες. Εάν τα βρέφη είχαν ήδη καταγραφεί και είχαν πάρει αριθμό μητρώου, ο

Στυλιανό». Ο Παπαδόπουλος συμφώνησε να αλλάξουν το βρέφος, χωρίς αυτό να καταγραφεί στο μητρώο¹⁵. Σε μια άλλη περίπτωση, ο διευθυντής παρουσίασε ένα ασθενικό μωρό σε μια ανύπαντρη μητέρα που είχε βρει το κουράγιο (και τους πόρους) να ζητήσει πίσω το εξώγαμο παιδί της, το οποίο είχε δώσει για υιοθεσία (κι αυτό χωρίς να καταγραφεί στο μητρώο, ενώ ο φάκελος του ασθενικού παιδιού εξαφανίστηκε)¹⁶.

Η έφεση των κατηγορουμένων κατά της καταδικαστικής απόφασης του Ιουνίου 1964 περιόρισε την υπό εξέταση περίοδο τέλεσης των αδικημάτων σε τρία έτη (1η Ιανουαρίου 1960 έως 8 Δεκεμβρίου 1962)¹⁷. Έτσι, η κατ' έφεση απόφαση δεν έλαβε υπ' όψιν την παθητική δωροδοκία του διευθυντή που έλαβε χώρα πριν την 1η Ιανουαρίου 1960. Το ίδιο συνέβη και για το πιο σημαντικό από τα αδικήματα, τη διευκόλυνση «εικονικών γεννήσεων», δηλαδή την παράδοση βρεφών από το ίδρυμα σε ζευγάρια, προκειμένου να τα παρουσιάσουν ως δικά τους νεογέννητα (μια περίπτωση το 1960, αγνώστου ημερομηνίας· μια άλλη περίπτωση τον Φεβρουάριο του 1962· μια

διευθυντής δεν δίσταζε να αλλάξει τα στοιχεία, δηλαδή να πλαστογραφήσει το μητρώο. Από τα λεπτομερή στοιχεία προκύπτει ότι αυτού του είδους οι εξαγωγές αφορούσαν νεογέννητα και κάλυπταν την τοπική και όχι τη διεθνή ζήτηση. Πολλές από τις παρανομίες τις οποίες αποκάλυψαν τα ευρήματα της Δαραβίγκα αναφέρονται και στην απόφαση του Εφετείου («Πρακτικά και απόφασις του Δικαστηρίου των εν Θεσσαλονίκη Εφετών», με ημερομηνία 6 Φεβρουαρίου 1965, 1-62).

15. Καίτη Δαραβίγκα, «Πόρισμα», ό.π., σ. 5-6. Βλ. επίσης «Πρακτικά», ό.π., σ. 59-60.

16. Κ. Δαραβίγκα, «Πόρισμα», ό.π., σ. 7-8. Βλ. επίσης «Πρακτικά», ό.π., σ. 55.

17. «Πρακτικά», σ. 57.

τρίτη τον Δεκέμβριο του 1962¹⁸ και επτά ακόμη περιπτώσεις αγνώστου ημερομηνίας στην περίοδο αυτών των τριών ετών¹⁸.

Μια άλλη μέθοδος για τη διευκόλυνση της υιοθεσίας βρεφών ήταν η δήλωση του θανάτου τους ή της «επιστροφής στους γονείς τους» και στη συνέχεια η επανεισαγωγή τους ως έκθετων (μολονότι αυτό ήταν ένα βήμα που μπορούσε και να παραλειφθεί). Σύμφωνα με την απόφαση του Εφετείου, ο Παπαδόπουλος ενεπλάκη σε αυτές τις παράνομες πράξεις τον Μάιο του 1960 και στη συνέχεια τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο του 1961¹⁹. Σε πέντε τουλάχιστον περιπτώσεις, ο διευθυντής κατέγραψε στα μητρώα, ως έκθετα, παιδιά των οποίων οι γονείς ήταν γνωστοί, προετοιμάζοντας έτσι το έδαφος για την ταχύτερη και χωρίς πολλές διαδικασίες υιοθεσία τους. Επιδεικνύοντας μάλλον έλλειψη φαντασίας, τα κατέγραφε όλα (εκτός από ένα) ως «έκθετα προαυλίου». Η απόφαση του Εφετείου αναφέρεται σε περιπτώσεις του Ιανουαρίου και του Οκτωβρίου 1960, του Ιανουαρίου και του Μαρτίου 1961, και του Ιουλίου 1962, αλλά όχι σε περιπτώσεις πριν από την 1η Ιανουαρίου 1960²⁰. Οι εφέτες δεν θέλησαν να εξετάσουν τις περιπτώσεις που διεκπεραίωσε ο Καζάκης τον Απρίλιο του 1959, από τις οποίες τουλάχιστον έξι αφορούσαν έκθετα από τον «Άγιο Στυλιανό». Οι αριθμοί που αναφέρει η Μπρούσκου²¹, έπειτα από πολλά χρόνια έρευνας στα αρχεία του Βρεφοκομείου, υπερβαίνουν κατά πολύ όσους αναφέρονται στην απόφαση του Εφετείου, καλύπτοντας μεγαλύτερη χρονική περίοδο: από το 1957

έως τον Νοέμβριο του 1962, πολλά βρέφη χαρακτηρίστηκαν «έκθετα προαυλίου», σύμφωνα με τα μητρώα του ιδρύματος, και από αυτά 28 συνολικά δόθηκαν για υιοθεσία στις ΗΠΑ. Η κατάχρηση του χαρακτηρισμού «έκθετον προαυλίου» πρέπει να κρύβει τις παράνομες συναλλαγές των ανώτερων στελεχών της διοίκησης του ιδρύματος, που όπως φαίνεται στέρησαν από πολλά από αυτά τα παιδιά την προηγούμενη ιστορία τους, προκειμένου να επιταχύνουν την υιοθεσία τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι, αφότου ξέσπασε το σκάνδαλο, τον Δεκέμβριο του 1962, ο χαρακτηρισμός «έκθετον προαυλίου» δεν εμφανίζεται ξανά στα μητρώα του ιδρύματος²².

Στρουθοκαμηλισμός στη δικαστική αίθουσα

...εβεβαίωσεν ψευδώς περιστατικά δινάμενα να έχωσιν εννόμους συνειπίαις...

(«Πρακτικά και απόφασις», 6 Φεβρουαρίου 1965)

Ο διευθυντής του «Αγίου Στυλιανού» Δ. Παπαδόπουλος καταδικάστηκε στο Εφετείο σε τέσσερα χρόνια φυλάκισης, αφαιρουμένου του διαστήματος της κράτησής του²³. Όμως το ερώτημα παραμένει: γιατί οι υιοθεσίες «έκθετων» στο Τέξας του 1959 δεν αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας, όπως οι τεκμηριωμένες παράνομες πράξεις του διευθυντή μεταξύ 1960 και 1962; Μόνο στις 25 Απριλίου 1959, ο Καζάκης παρέλαβε έξι έκθετα από τον «Άγιο Στυλιανό» με απόφαση του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης.

Ο χαρακτηρισμός αυτών των παιδιών ως «έκθετων» ή «έκθετων προαυλίου» δεν θα έπρεπε να κινήσει την προσοχή; Ή η ταχύτητα με την οποία ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες διεθνούς υιοθεσίας την άνοιξη του 1959, η μία μετά την άλλη; Δεν θα έπρεπε αυτό το στοιχείο, τουλάχιστον, να βάλει τις ανακριτικές αρχές σε υποψίες; Γιατί ο εισαγγελέας και οι εφέτες αποφάσισαν να εξετάσουν περιπτώσεις «ξεπλύματος» παιδιών μονάχα μετά τον Ιανουάριο του 1960; Ασφαλώς ο Παπαδόπουλος δεν ξύπνησε ένα ωραίο πρωί, τις πρώτες μέρες της νέας δεκαετίας, αποφασισμένος να ακολουθήσει την οδό της απωλείας. Κατείχε επί δεκαπέντε χρόνια αξιοπρεπώς αυτή τη θέση και ξαφνικά άρχισε να εμπλέκεται σε παρανομίες; Το χρονικό όριο που αποφάσισε το δικαστήριο επιβλήθηκε τεχνητά, εξαιτίας εξωτερικών πιέσεων, ή υπήρχε νομικό προηγούμενο (και ποιο); Το σκάνδαλο συγκλόνισε τη Θεσσαλονίκη και βρισκόταν στην επικαιρότητα για μήνες. Άραγε η δικαιοσύνη και το κράτος φοβήθηκαν τις σοβαρές συνέπειες ενός ενδεχομένου διεθνούς σκανδάλου, που θα μπορούσε να κλονίσει τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, σε μια περίοδο ψυχροπολεμικής πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης; Υπερίσχυσε μήπως η αντίληψη ότι η αναίρεση μιας υιοθεσίας μόνο βλάβη θα προκαλούσε στους υιοθετημένους; Πολύ δε περισσότερο στην περίπτωση των διεθνών υιοθεσιών, όπου τα παιδιά θα αντιμετώπιζαν έναν δεύτερο ξεριζωμό; Κανένας από τους γονείς δεν διεκδίκησε πίσω το παιδί του – ή μήπως οι φωνές τους απλώς δεν εισακούστηκαν²⁴; Ή μήπως έσπασαν τα μούτρα τους πάνω στο τείχος της νομοθεσίας, που επιβάλλει αυστηρή εμπιστευτικότητα σε ζητήματα υιοθε-

18. στο ίδιο, σ. 57.

19. στο ίδιο, σ. 56-57.

20. στο ίδιο.

21. Ηλεκτρονική επικοινωνία, 31 Ιουλίου 2016.

22. Αίγλη Μπρούσκου, ηλεκτρονική επικοινωνία, 22 Δεκεμβρίου 2015.

23. «Πρακτικά», ό.π., σ. 61-62.

24. Το σπαρακτικό αυτό ερώτημα έθεσε πρώτη η Μπρούσκου, προκαλώντας το ενδιαφέρον μου για τις δίκες του 1964-1965 και τις

ως τον Νοέμβριο του 1962, πολλά βρέφη χαρακτηρίστηκαν «έκθετα προαυλίου», σύμφωνα με τα μητρώα του ιδρύματος, και από αυτά 28 συνολικά δόθηκαν για υιοθεσία στις ΗΠΑ. Η κατάχρηση του χαρακτηρισμού «έκθετον προαυλίου» πρέπει να κρύβει τις παράνομες συναλλαγές των ανώτερων στελεχών της διοίκησης του ιδρύματος, που όπως φαίνεται στέρησαν από πολλά από αυτά τα παιδιά την προηγούμενη ιστορία τους, προκειμένου να εταχύνουν την υιοθεσία τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι, μόλις ξέσπασε το σκάνδαλο, τον Δεκέμβριο του 1962, ο χαρακτηρισμός «έκθετον προαυλίου» δεν εμφανίζεται ξανά στα μητρώα του ιδρύματος²².

Προδοκαμηλισμός στη δικαστική αίθουσα

...εβεβαίωσεν ψευδώς περιστατικά δινόμενα να έχουσιν εννόμους συντελείας...

(«Πρακτικά και απόφασις», 6 Φεβρουαρίου 1965)

Ο διευθυντής του «Αγίου Στυλιανού» Δ. Παπαδόπουλος καταδικάστηκε στο Εφετείο σε τέσσερα χρόνια φυλάκισης, αφαιρουμένου του διαστήματος της κράτησής του²³. Όμως το ερώτημα παραμένει: γιατί οι υιοθεσίες «έκθετων» στο Τέξας του 1959 δεν αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας, όπως οι τεκμηριωμένες παράνομες πράξεις του διευθυντή μεταξύ 1960 και 1962; Μόνο στις 25 Απριλίου 1959, ο Καζάκης παρέλαβε έξι έκθετα από τον «Άγιο Στυλιανό» με απόφαση του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης.

22. Αίγλη Μπρούσκου, ηλεκτρονική επικοινωνία, 22 Δεκεμβρίου 2015.

23. «Πρακτικά», ό.π., σ. 61-62.

Ο χαρακτηρισμός αυτών των παιδιών ως «έκθετων» ή «έκθετων προαυλίου» δεν θα έπρεπε να κινήσει την προσοχή; Ή η ταχύτητα με την οποία ολοκληρώθηκαν οι διαδικασίες διεθνούς υιοθεσίας την άνοιξη του 1959, η μία μετά την άλλη; Δεν θα έπρεπε αυτό το στοιχείο, τουλάχιστον, να βάλει τις ανακριτικές αρχές σε υποψίες; Γιατί ο εισαγγελέας και οι εφέτες αποφάσισαν να εξετάσουν περιπτώσεις «ξεπλύματος» παιδιών μονάχα μετά τον Ιανουάριο του 1960; Ασφαλώς ο Παπαδόπουλος δεν ζύπνησε ένα ωραίο πρωί, τις πρώτες μέρες της νέας δεκαετίας, αποφασισμένος να ακολουθήσει την οδό της απωλείας. Κατείχε επί δεκαπέντε χρόνια αξιοπρεπώς αυτή τη θέση και ξαφνικά άρχισε να εμπλέκεται σε παρανομίες; Το χρονικό όριο που αποφάσισε το δικαστήριο επιβλήθηκε τεχνητά, εξαιτίας εξωτερικών πιέσεων, ή υπήρχε νομικό προηγούμενο (και ποιο); Το σκάνδαλο συγκλόνησε τη Θεσσαλονίκη και βρισκόταν στην επικαιρότητα για μήνες. Άραγε η δικαιοσύνη και το κράτος φοβήθηκαν τις σοβαρές συνέπειες ενός ενδεχομένου διεθνούς σκανδάλου, που θα μπορούσε να κλονίσει τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, σε μια περίοδο ψυχροπολεμικής πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης; Υπερίσχυσε μήπως η αντίληψη ότι η αναίρεση μιας υιοθεσίας μόνο βλάβη θα προκαλούσε στους υιοθετημένους; Πολύ δε περισσότερο στην περίπτωση των διεθνών υιοθεσιών, όπου τα παιδιά θα αντιμετώπιζαν έναν δεύτερο ξεριζωμό; Κανένας από τους γονείς δεν διεκδίκησε πίσω το παιδί του – ή μήπως οι φωνές τους απλώς δεν εισακούστηκαν²⁴; Ή μήπως έσπασαν τα μούτρα τους πάνω στο τείχος της νομοθεσίας, που επιβάλλει αυστηρή εμπιστευτικότητα σε ζητήματα υιοθε-

24. Το σπαρακτικό αυτό ερώτημα έθεσε πρώτη η Μπρούσκου, προκαλώντας το ενδιαφέρον μου για τις δίκες του 1964-1965 και τις

ΣΥΝΗΝΤΗΘΗΣΑΝ ΜΕΤΑ ΑΠΟ 21 ΕΤΗ ΚΑΙ ΑΝΕΥΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΩΝ

ΑΦΟΥΕΝ ΤΩ ΜΕΤΑΕΥ ΕΝΥΜΦΕΥΘΗΣΑΝ & ΟΙ ΔΥΟ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 31.— Μία έρωτική ιστορία, που άρχισε πρό 21 ετών, είχαν ως συνέπεια να συναντηθούν σήμερα δύο παλαιά ερωτευμένοι και το εξώγαμον τέκνον των εις τὸ Ληξιαρχεῖον.

Τὸ 1937 ὁ Παράσχος Μιχαηλίδης, σήμερον 50 ἐτῶν, εἶχεν μνηστευθῆ μετὰ τὴν Δήμητραν Τίτακη, 45 ἐτῶν σήμερον, ἀλλὰ μετὰ τὰ 8-τος ὁ Μιχαηλίδης ἐκλήθη εἰς τὰ 8-πλα καὶ ἐν συνεχείᾳ μετὰ τὸ μέτωπον τοῦ πολέμου εὐρέθη ὅτι ἀπέκτινε τέκνον. Μετ' ὀλίγον, ἕως, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ἐφέρετο ὡς ἐξαφανισθείς. Ἡ Δήμητρα, μὴ δυναμένη κατὰ τὴν κατοχὴν νὰ συντηρήσῃ τὸ τέκνον τοῦ «Ἁγίου Στυλιανός», ἀπὸ ὅπου τὸ υἱοθέτησεν ὁ εὐπόρος γεωργὸς τοῦ Ἀρδαμερίου Θεσσαλονίκης Βασ. Βεργός. Εἰς τὴν μὴτέρα του ἐδηλώθη ὅτι τὸ τέκνον ἀπέθανεν, ἀλλ' αὐτὴ δὲν τὸ ἐπίστευεν.

Ἐν συνεχείᾳ ἡ Δήμητρα μετέβη εἰς Λαμίαν, ὅπου διέμενον οἱ γονεῖς τῆς, μετὰ δὲ τὴν κατοχὴν ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου καὶ ἠπανέρθη.

Ὁ Μιχαηλίδης μετὰ ἀπὸ πολλὰς περιπέτειας, ἐπανήλθεν τὸ 1945 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνεζήτησε τὴν μνηστὴν του καὶ τὸ τέκνον του, χαρῆς, ἄλλως νὰ κατορθώσῃ νὰ τοὺς ἑπανεὐρῇ. Κατόπιν αὐτοῦ, ἀπελπίσθεις, ἐνυμφεθῆ μετὰ ἄλλαν νέαν.

Τὴν 8ην, ἕως, Ὀκτωβρίου, ὁ Μιχαηλίδης συνήτησε τυχαίως τὴν πρώην μνηστὴν του καὶ ἀπὸ συμφωνίας ἀπέφασαν νὰ ἀναζητήσουν τὸ τέκνον των. Πράγματι μετέβησαν εἰς τὸ Ληξιαρχεῖον καὶ κατόπιν ἀναζητήσαν τῆς ὑπηρεσίας ἀδηγήθησαν καὶ ἀνεύρουν τὸ παιδί των Δημήτριον Βεργό, ἐτῶν 21, ἔγγαμον καὶ ἀναμένοντα τέκνον. Σήμερον ἐγένετο ἡ συνάντησις των εἰς τὸ κατῶστημα τοῦ Ληξιαρχείου, ὅπου ἐσημειώθησαν συγκινητικαὶ σκηναὶ.

Μὴ δυναμένοι, ἕως, λόγῳ τῆς δημιουργηθείσης οἰκογενειακῆς των καταστάσεως νὰ ζήσουν μαζὺ, τὸ ἀπεχαιρέτησαν καὶ πάλιν μετὰ τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι θὰ τὸ ἐνισχύσουν οἰκονομικῶς.

Μια ιστορία ψεύδους από τη δεκαετία του 1940, εφ. *Η Θεσσαλία*, 1 Νοεμβρίου 1958, σ. 4

σιών; Πράγματι, μια τέτοια νομοθεσία υπήρχε στην Ελλάδα μέχρι τα τέλη του 1996, δεν έπρεπε όμως να αρθεί το απόρρητο σε περιπτώσεις τεκμηριωμένων παρανομιών; Δύσκολα μπορεί να θεωρήσει κανείς ότι η μεταμέλεια που επέδειξε ο Παπαδόπουλος μπορεί να δικαιολογήσει τις αποφάσεις της Δικαιοσύνης, κάθε μία από τις οποίες είχε τις δικές της συνέπειες. Η δήλωση του κατηγορουμένου, ότι «επιθυμεί να θεραπεύσει τις συνέπειες των πράξεών του»²⁵, μας κάνει να αναρωτηθούμε με ποιον

ευρύτερες συνέπειές τους, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς.

25. «Πρακτικά», ό.π., σ. 61

τρόπο, όταν αυτές αφορούσαν μικρά παιδιά που η ζωή τους άλλαξε για πάντα από αριθμούς πρωτοκόλλου, εγγραφές στα μητρώα, αποφάσεις υιοθεσίας και αεροπορικά εισιτήρια χωρίς επιστροφή.

Η περίοδος 1949-1962 αποτελεί, σε μεγάλο βαθμό, ένα ακόμα κεφάλαιο του σύγχρονου ελληνικού παρελθόντος που δεν έχει ενσωματωθεί πλήρως στην ακαδημαϊκή ιστορία. Η έρευνα για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στη μεταπολεμική (και μετεμφυλιακή) Ελλάδα ιδιαίτερα, βασίζεται ακόμα, σε πολύ μεγάλο βαθμό, σε προσωπικές μαρτυρίες και μνήμες και σε διάσπαρτα αρχειακά τεκμήρια. Η έρευνά μου αποκαλύπτει τόσο τα οφέλη όσο και τους περιορισμούς της αρχειακής έρευνας για τα υιοθετημένα ελληνόπουλα και την ποικιλομορφία των πρακτικών μέσω των οποίων αυτά τα παιδιά πέρασαν από τη μια χώρα στην άλλη. Καθώς οι περιορισμοί βαραίνουν πολύ περισσότερο στις τοπικές περιπτώσεις, πολλές από τις οποίες είναι δύσκολο να αναδυθούν κάτω από τα στρώματα της αρχειακής σκόνης, η έρευνα αυτή αποτελεί επιπλέον και μια πρόσκληση για τους έλληνες ιστορικούς να προσεγγίσουν τις τοπικές διαστάσεις ενός πολύπλευρου αλλά αχαρτογράφητου φαινομένου, της μεταπολεμικής διακίνησης ελληνοπαίδων. Ενδιαφέρουσες ανθρώπινες ιστορίες υιοθετημένων ελληνικής καταγωγής, καθώς και ενδεχόμενες παρανομίες, πυροδότησαν αυτήν την έρευνα, που οδηγεί από τη μια στιγμή στην άλλη τον αναγνώστη στην άλλη άκρη του κόσμου. Παρ' όλα αυτά, οι ιστορίες αυτές εντάσσονται, χωρίς αμφιβολία, στη σκοτεινή για την Ελλάδα δεκαετία του 1950, η οποία συμπίπτει ή, μάλλον, βοηθά στον προσδιορισμό του κλίματος της παγκόσμιας ψυχοπολεμικής πολιτικής και ιστορίας. Οι ενδιαφέρουσες ανθρώπινες ιστορίες για τα μικρά ελληνόπουλα, ίσως την πιο απύσχα κατηγορία απ' όλα τα σύγχρονα

ιστορικά υποκείμενα στην Ελλάδα, είναι ιδιαίτερα ζωτικές για την καλύτερη κατανόηση, όχι μονάχα των ελληνικών και των αμερικανικών πολιτικών προτεραιοτήτων, αλλά και για πιο επείγοντα ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παιδικής ευημερίας.

Ευχαριστίες: Το καλοκαίρι του 2016, οι έλληνες ακροατές μου με βοήθησαν να προχωρήσω αυτήν την έρευνα, χάρη στις επίμονες ερωτήσεις και τα σχόλιά τους. Θέλω και από αυτή τη θέση να ευχαριστήσω τον Βαγγέλη Καραμανωλάκη και τον Κωστή Καρπόζηλο, που με προσκάλεσαν να παρουσιάσω αυτήν την εν εξελίξει εργασία στα ΑΣΚΙ. Ανταποκρίθηκα με χαρά στην πρόσκλησή τους να συνεισφέρω, με την παρουσίαση αυτή, στη διεύρυνση του ενδιαφέροντος για την αρχειακή έρευνα στην Ελλάδα. Χρωστάω επίσης ευχαριστίες στους ομιλητές και το κοινό του 3ου Διεθνούς Συνεδρίου της Ένωσης Προφορικής Ιστορίας, που διεξήχθη στις 3-5 Ιουνίου 2016 στη Θεσσαλονίκη. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης στον Νέστορα Μπαμίδη, διευθυντή του Ιστορικού Αρχείου Μακεδονίας, και την αρχειονόμο Αρετή Μακρή, καθώς και στην Αίγλη Μπρούσκου, που υπήρξε η πιο οξυδερκής και γενναιόδωρη συνομιλήτριά μου σε αυτήν την εργασία, και στο ευρύτερο ερευνητικό μου πρόγραμμα. Οι παραπομπές μου σε αυτήν δεν μπορούν να αποτυπώσουν τη σημαντική κριτική συνεισφορά της. Τέλος, οφείλω το άρθρο της εφημερίδας *Θεσσαλία* στην επιμέλεια και την ευγενική συνεισφορά της Ελένης Μπαρμπουδάκη. Ευχαριστώ επίσης θερμά τον Σπύρο Κακουριώτη ο οποίος έκανε την ελληνική μετάφραση με μεγάλη γλωσσική ευαισθησία.

Gonda Van Steen

Μετάφραση: Σπύρος Κακουριώτης

Από μια μικροαστική οικογένεια της Φλώρινας, με τρία αδέρφια, ο Νίκος Κέντρος, από πολύ νωρίς, ακολουθώντας τον ίδιο δρόμο. Μαθητής ακόμη έγινε μέλος της ΟΚΝΕ και συμμετείχε στα γεγονότα του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου. Μέλος του ΚΚΕ από το 1951, βγήκε στην παρανομία και στην αντίσταση κατά των Γερμανών της Βάρκιζας κατέφυγε στο Βουνό. Έλαβε μέρος ενεργά στον πολιτικό επίτροπος του Δημοκρατικού Στρατού, όπου και τραυματίστηκε με το δρόμο της προσφυγιάς: Τασκένδη και μετά Ρουμανία. Κοιμήθηκε τα καθήκοντα στον κομματικό μηχανισμό.

Το 1961 στο 8ο Συνέδριο του ΚΚΕ εξελέγη μέλος της Κεντρικής Διάσκεψης του 1968 εντάχθηκε στις γραμμές του ΚΚΕ εσωτερικού παναπατιστήκε στην Ελλάδα. Μέλος της Κεντρικής Επιτροπής της Τεχνικής Γραμματείας, ανέλαβε μαζί με τον Αλέκο Παπαπαναγιώτη ακόμη την ευθύνη των οργανώσεων Ηπείρου-Πελοποννήσου της Δυτικής Μακεδονίας. Συμμετείχε στις διαδικασίες για τη δημιουργία του ΚΚΕ.

Από το 1992 και έως το θάνατό του υπήρξε ειδικός γραμματέας, η οποία και αφιερώθηκε πλήρως. Με την καθημερινή παρουσία και ταξινόμηση και καταλογογράφηση των αρχειακών συλλογών τους, συνέβαλε για τα απόρρητα αρχεία ο Ν. Κέντρος έθεσε ως προτεραιότητα στην έρευνα και τη διευκόλυνση των ερευνητών. Και εργάστηκε και σοβαρότητα, όπως εργάστηκε χρόνια στα άλλα, τα κομματικά ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη συγγραφή, γράφοντας για την οικογένειά του Φλώρινα, το αριστερό κίνημα στην Ελλάδα. Καρπός αυτής της προσπάθειας του βιβλίου του Ο Εμφύλιος στη Φλώρινα (Επιμέλεια κείμενων εισαγωγή: Ιωάννα Παπαθανασίου, Σειρά Μαρτυρίες, Αθήνα, ΑΣΚΙ).

Για τη συνέντευξή του που ακολουθεί, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Ν. Κέντρος που κατέθεσε τη συνέντευξή στα ΑΣΚΙ, τη σύζυγο του Νίκου Κέντρος, Κωνσταντίνη που έδωσαν πρόθυμα την άδεια για τη δημοσίευσή της και η ευαισθησία επιμελήθηκε τη δημοσίευσή της συνοδεύοντας τη